

Azerbaycan'ın Uluslararası Ticaret İlişkileri

Integration Processes of the Republic of Azerbaijan to the World Economy

Assoc. Prof. Dr. Ramin İsmayilov (Odlar Yurdu University, Azerbaijan)

Abstract

The article deals with the economic development characteristics of the Republic of Azerbaijan, the natural resources and production of Azerbaijan. After the independence, the policy of the new market economy followed by the Azerbaijani state and government and plans of how the developed countries will integrate their economic practice will be examined. With the new investments in the country and the introduction of the products to be produced in the world markets, the steps and plans to strengthen the economic relations with the world will be discussed. The role of Azerbaijan in the world economy, its foreign-economic relations with other states and continents were analyzed extensively. Proposals have been made to further develop and upgrade existing economic relations.

1 Giriş

Herhangi bir devlet için dış ticaretin önemini değerlendirmek gerçekten zordur. Amerikalı iktisatçı J.Sachs'ın dediği gibi "ülkenin ekonomik başarısı onu direkt dış ticaret gelişimi ile ilişkilidir". Şimdiye kadar dünya ekonomisi ile ilişkisi olmayan devlette sağlam, rekabete dayanıklı ve gelişmiş toplum oluşturmak mümkün olmamıştır. İleriki tarihlerde olduğu gibi şimdiki dönemde de uluslararası ekonomik işbirliği bütün dünya ekonomisinin gelişiminin önemli temel taşıdır.

Büyük coğrafi keşifler, sanayinin inkılapları, ilim ve teknolojinin gelişimi, bazen meydana gelen ekonomik krizler ve belli olmayan ekonomik durum dünya ekonomisinin gelişimine önemli derecede etki ederek, coğrafi ve emtia yapısını da değiştirmektedir. Bu sebepten de bu alanın daha derinden ve geniş şekilde araştırılmasına ve öğrenilmesine gerek duyulmaktadır.

Makalenin amacı, Azerbaycan Cumhuriyetinin dünya ticaret sistemindeki yerini ve önemini ne ölçüde olduğunu belirlemek, dış ticarete önemli ortak devletleri ortaya çıkararak hangi alanda ithal ihraç ticareti yapıldığını ve gelecek perspektifte hangi alanda ve hangi devletlerle ticaret yapılması gerektiğini ortaya çıkarmak için analiz yapmak ve istikametleri belirlemektir. Bundan ilave Azerbaycan'ın ihraç potansiyelinin artırılması için ihraç çeşitlendirilmesi için tekliflerin hazırlanması önemli yer tutmaktadır.

2 Azerbaycan'ın İthal ve İhraç Potansiyeli (Devletler ve Üretim Alanlarına Göre)

Azerbaycan ekonomisi yabancı yatırımcılar için açık olmakla birlikte her türlü ekonomik alanda faaliyet göstermektedir. Statistlik bilgilere göre 2018 yılında Azerbaycan'ın dış ticaret hacmi Gayri Safi Milli Hasılanın %43.3-nü oluşturmaktaydı. 2000 yılında ise Azerbaycan'ın dış ticaret hacmi GSMH'nın %54.7, 2005-te %64.8 ve 2016-da ise %57.2-ni oluşturmaktaydı. Yukarıdaki rakamlar Azerbaycan'ın dış ticaret ilişkilerinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ülkemizin diğer devletlerle hem siyasi hem de ekonomik alanda sıkı işbirliği yaparak uluslararası ekonomik ilişkilerini aktif hale getirmesi dış ticaretin gelişimi açısından çok önemli olmuştur.

2018 yılı itibarı ile Azerbaycan Cumhuriyeti dünyanın 164 ülkesiyle ithalat, 116 devleti ile de ihracat yapmıştır. Bu dönemde ithalat ve ihracat ekonomik ilişkileri sayesinde yeteri kadar verimli işler yapılmış ve dünya ticaret alanında Azerbaycan, ekonomik anlamda itibarını ciddi anlamda güçlendirmiştir.

Siyasi bağımsızlık elde edildikten sonra Azerbaycan ekonomisinin gelişimi için öncelikli ve en önemli şey dış ticaret ilişkilerinin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi olmuştur. Bu politikanın en önemli taraflarından birisi dünya ekonomisi ile entegrasyon aşamasıydı.

1994 yılında Azerbaycan, dünya ekonomik sistemine entegre olabilmek için büyük bir başarı göstermiştir. Şöyle ki, 20 Eylül 1994 tarihi, bağımsız Azerbaycan tarihine altın harflerle yazılmıştır ve bu tarih asırlar boyu insanların akıllarında kalacak ve sonraki kuşaklara geçecektir. Bu tarihte dünyanın bir çok şirketleriyle "Azeri-Çıraq-Güneşli" petrol rezervlerinin birlikte aranması ve çıkarılması için "Asrın anlaşması" kontraktı imzalandı. Azerbaycan'ın dünya için önemli olan petrol stratejisi, dönemin devlet başkanı Haydar Aliyevin büyük çalışmaları sonucunda meydana gelmiştir.

"Asrın anlaşması"nda dünyanın 8 ülkesinin (Azerbaycan, ABD, İngiltere, Rusya Federasyonu, Türkiye, Norveç, Japonya, ve Birleşik Arap Emirlikleri) 13 büyük petrol şirketi (Amoco, BP, Mc Dermott, Unocal, SOCAR, Lukoil, Statoil, Exxon, TPAO, Pennzoil, İtochu, Ramco, Delta) katılmıştır. Bununla da "Yeni petrol stratejisi" ve doktrinin başarılı şekilde hayata geçirilmesi aşaması başlamıştır.

İlk hesaplamalara göre çıkarılacak petrol rezervi 511 milyon ton olmuş, daha sonraki değerlendirmelerin sonucunda ise bu rezervler 730 milyon tona çıkarılmıştır ve bununla ilgili işlerin yapılabilmesi için talep olunan sermayenin miktarı 11.5 milyar dolar olarak kabul edilmiştir. Anlaşmaya göre, toplam gelirlerin %80-i Azerbaycan'ın, %20-si ise yatırımcı şirketlerindir.

Azerbaycan kendi bağımsızlığını kazandıktan sonra kendi dış ekonomi politikasını güçlendirmekle birlikte aynı zamanda uluslararası maliye kredisi desteği almış ve ekonomik örgütlerle işbirliği yaparak ilişkilerini pekiştirmeye başlamıştır. Bu gün Azerbaycan Cumhuriyeti dünya ekonomisinin gelişiminde önemli rol oynayan 33 uluslararası örgütün üyesidir.

Azerbaycan ekonomisinin gelişiminde dünyanın önde gelen bankası "Dünya Bankası"nın da katkısı büyük olmuştur. Şöyle ki, Dünya bankası Azerbaycan'a 51 proje için 3.6 milyar dolar kredi ayırmıştır. Bundan ilave 2014 yılında Dünya bankası 2015 ilk yarı yılını kapsayacak şekilde yeni işbirliği stratejisini onaylamıştır. Şimdiye kadar Dünya bankası Azerbaycan hükümeti ile stejinin önemli konularını kapsayacak şekilde ve farklı istikametlerde sürekli karşılıklı tavsiyelerde bulunmaktadır.

Dünya bankasının Azerbaycan'da hayata geçirdiği projeler, trafik yolları alt yapısının gelişimi, köy işleri ve su arzı, halkın sosyal dayanıklılığı, mülkiyet haklarının kayıt altına alınması, mahkeme sisteminin gelişimi gibi alanları kapsamaktaydı. Bankanın Azerbaycan Cumhuriyeti ile imzaladığı kredi miktarı 4 milyar dolardan fazladır.

Bu gün Azerbaycan dünyanın 140-dan fazla devleti ile karşılıklı ve verimli ekonomik işbirliği yapmaktadır. Azerbaycan'ın mevcut ekonomik potansiyeli, doğal kaynak rezervleri, doğal ortamı, uygun ekonomisi ve coğrafi durumu dünya devletleriyle verimli işbirliğinin gelişimine zemin oluşturmaktadır.

Azerbaycan Cumhuriyeti Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'na üye olan ülkelerle dış ticaret ilişkilerini hayata geçirmekte ve bu ilişkiler her yıl genişlenmektedir. 2010 yılında bu devletlerle ithal hacmi 2051,1 milyon dolar, ihracat ise 1983,9 milyon dolar, cari açık 67,2 milyon dolarken, 2018- yılında bu rakamlar ithal 2862,1 milyon dolar, ihracat 1138,2 milyon dolar olmuştur. 8 yılda ticaret hacminde ithal 39, 5% oranında artmış, ihracat ise 57, 4% oranında azalmıştır. Azerbaycan neredeyse bütün BDT devletleriyle yaptığı ticaret ilişkilerinde sürekli ticaret açığı vermiştir. En fazla ticaret açığını Rusya Federasyonu ile yaşamaktadır, 2010 yılında -371,4 milyon dolar, 2018-de ise 1.2 milyar dolar hacminde ticaret açığı olmuştur. Bu sıralamada Ukrayna ve Kazakistan da listeye öncülük etmekte. Böylelikle Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dış ticaret hacmi 1 numaralı tabloda gösterilmiştir.

Yıllar	Toplam Ticaret Hacmi	İthal	İhracat	Ticaret Açığı
2009	20824,5	6123,1	14701,4	8578,3
2010	33160,7	6600,6	26560,1	10959,5
2011	44161,7	9756,0	34405,7	24649,7
2012	43813,5	9652,9	34160,6	24507,7
2013	43554,1	10712,5	32841,6	22129,1
2014	39467,5	9187,7	30219,8	21032,1
2015	25809,0	9216,7	16592,3	7375,6
2016	21596,6	8489,1	13107,5	4618,4
2018	31755,9	11465,0	20290,9	88215,9

Tablo 1. Azerbaycan'ın Toplam Dış Ticaret Hacmi (milyon \$) **Kaynak:** Azerbaycan Devlet Statistlik Komitesi, s631.

Grafikten belli olduğu üzere 2009-2018 tarihlerinde Azerbaycan dış ticaret hacmi artmış ve ticaret açığı oluşmamış aksine ticaret açığını kapatarak artıya geçmiştir. Buna rağmen 2012-2016 yıllarında ticaret hacmi aşağı düşmüştür ki, bunun da en önemli nedeni dünyadaki ekonomik krizin meydana gelmesi olmuştur.

Azerbaycan'ın dış ticaret hacminin büyük bölümünü Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'na üye devletlerden ibaret gelişmiş ülkelerle gerçekleştirmektedir. Böyle ki, 2018-de dış ticaret hacminde ithalatın %50.2-ni, ihracatın ise %65, 7-si bu örgüte üye devletlerle gerçekleştirilmiştir.

Azerbaycan ihracatında önemli ortak devletlerin listesi Tablo 2-de gösterilmiştir. Gözüktüğü üzere ihracatta ilk sırada her zaman İtalya bulunmakta, böylelikle ihracatın ortalama olarak %30-nu kapsamaktadır. İhracat hacminin %28, 7-ni, yani 5812, 4 milyar dolarını ham petrol oluşturmaktadır. İhracatın geri kalan kısmını 107, 3 milyon dolar hacminde dizel yakıtı, 60,9 milyon dolar hacminde ise doğal gaz oluşturmaktadır. Böylelikle ihracatın önemli bölümüne ham petrol ve petrol ürünlerinden oluşmaktadır.

	Ülke	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2018
1	İtalya	3.3	35.2	23.2	25	22	19.7	17.1	30.2
2	Türkiye	0.8	1.7	2.5	2.2	2.3	2.7	12.4	9.4
3	Tayvan	1.4	1.7	2.7	1.9	2	8.7	8.7	3.7
4	İsrail	8,2	3,1	7	5,3	8,1	7	7,3	6,7
5	Almanya		2	4	5,7	8,8	10,7	6,7	4
6	Fransa	8,7	15,2	7,4	4,7	7	7,6	5,4	2,3
7	Hindistan	1,4	1,4	7,9	4,6	3,6	2,4	4,8	4,2
8	Rusya Fed	3,6	4,5	40	4,5	2,9	15,6	4,5	3,4
9	Gürcistan	1,9	2	2,4	2,2	2,5	3,2	3,8	2,5
10	Çin	1,6	0,2	0,8	0,4	0,3	2,3	3	0,6
11	Portekiz	1,6	1,8	1	2,2	2,5	3,2	2,8	2,7
12	Endonezya	3,7	3,4	7,4	11,6	9,2	4,2	0,8	3,1
13	ABD	7,6	6,8	6,7	4,1	3,4	3	0,9	1,7
14	Hırvatistan	3,7	1,3	1,4	0,9	1,4	1,6	2,6	1,3
15	Tayland	0,9	-	1,4	6,9	3,8	2,3	1,1	0,7
16	Yunanistan	1,5	0,8	3,5	3,4	1,2		5,7	0,8
17	İngiltere	2,4	2,5	1,4	2	0,6	0,1	0,6	1,3

Tablo 2. 2010-2018 Tarihlerinde Azerbaycan`ın İhracında Önde Gelen 17 Devletin Ağırlıklı Orantısı (%)

Kaynakça: Azerbaycan Devlet Statistlik Komitesi, s 641.

Azerbaycan yabancı ülkelere ham petrol, petrol ürünleri ve ekipman, pamuk lifi, tütün, alkollü içecekler (şarap), buz dolabı ve klimalar, işlenmemiş metal ve kimya ürünleri göndermektedir, karşılığında ise gıda ürünleri (yağ, un, şeker, tahıl, meyveler, iplik, bez, ayakkabı, gübre ve ev eşyaları) almakta. 2019 yılından itibaren Azerbaycan yeni istismara vermiş olduğu Karbomit gübre fabrikasıyla üretiminin 25%-ni yerli piyasaya, 75%-ni ise yurt dışına satmayı hedeflemektedir. Bu da onu göstermektedir ki, bundan sonra gübre alanında ithalat tamamen durdurulmuş ve bu alanda ihracata yönlendirilerek ihracat hacmi artırılması hedeflenmektedir. Azerbaycan gelecekte hammadde yerine daha çok hazır sanayi ürünleri ihraç etmeği planlamaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere Azerbaycan devleti dünyanın bütün kıtalarını kapsayacak şekilde bir çok ülke ile karşılıklı verimli işbirliği ile ithal-ihracat potansiyelini arttırmaktadır.

Genellikle 2009-2016 tarihleri süresince Azerbaycan ihracatının ortalama olarak %93.5-ni, 2018-de ise %88.3-nü petrol bazlı ürünlerden oluşmaktadır. Azerbaycan`ın ürün ihracatı Tablo 3-te ayrıntılı şekilde gösterilmiştir.

	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2018
Gıda ürünleri ve tarım ürünleri (hammadde)	5.05	4.6	4.5	2.6	3.4	3.6	2.8	2.4	5.7	3.5
Doğal kaynak suları ve petrol ve petrol ürünleri	84.63	92.8	94.2	94.5	93.1	92.8	94.2	86.6	87.4	88.3
Kimya sanayisi ürünleri	3.03	0.2	0.22	0.4	0.7	0.2	0.2	0.7	0.6	0.4
Ucuz metaller ve onlardan hazırlanmış ürünler	2.35	0.8	0.6	0.8	0.9	0.7	0.5	1.2	2.4	1.2
Otomobiller, mekanizmalar, araçlar	1.91	1.4	0.2	0.2	0.4	0.6	0.2	0.5	1.1	0.4
Diğer ürünler	3.03	0.2	0.28	1.5	1.5	2.1	2.1	8.6	2.8	6.2

Tablo 3. Azerbaycan`ın İhrac Ettiği Ürünlerin Çeşitleri Oranla (%) **Kaynakça:** Azerbaycan Devlet Statistlik Komitesi, s 643.

Yukarıdaki tabloda gözüktüğü gibi 2005-2018 yıllarında toplam ihracatın tahminen %3.74-nü gıda ürünleri ve tarım ürünlerinin hammaddeleri oluşturmaktadır. Bu ürünler arasında patates, taze sebze, meyve, bitkisel yağlar, şeker ve benzeri ürünler bulunmaktadır. 2016-da Azerbaycan`dan diğer devletlere 113.2 milyon dolar hacminde yani yaklaşık 124.5 bin ton taze sebze, 243.4 milyon değerinde yani 214.3 bin ton taze meyve, 10.2 milyon dolar değerinde bitkisel yağlar ve gıda ürünleri ihraç etmiştir. 2018-de ise 202.8 milyon dolar değerinde yani 233.3 bin ton sebze meyve, 325.6 milyon dolar değerinde yaklaşık 319.2 bin ton taze meyve, 9.4 milyon dolar değerinde ise 10.8 bin ton bitkisel yağlar ve gıda ürünleri ihraç edilmiştir. Önemli olan konulardan bir diğeri ise son dönemlerde Azerbaycan`dan 24.97 milyon dolar değerinde yani 44.1 bin ton şeker ihraç etmiştir.

İhracat potansiyeline ve ihracat ürünlerini irdelediğimiz zaman ihracatın tek taraflı olarak büyük çoğunlukla ham petrol ve petrol ürünlerinden oluştuğunu görmekteyiz. Umuyoruz ki, Azerbaycan ihracat çeşitliliğini artırmalı ve ihracat alanında köklü değişikliklerin edilmesine büyük ihtiyaç vardır. 1990 tarihine kadar Azerbaycan SSCB'ye bağlı devletlerin çoğuna üzüm, üzüm şarabı, konyak ihracat etmiş ve Azerbaycan'ın güney doğu bölgesini (Lenkeran, Astara ve diğer iller) Moskova ve Piter şehirlerinin sebze tedarik merkezi adlandırmaktaydılar.

Azerbaycan'ın petrol dışındaki ürünlerin üretimini artırmak ve geliştirmekle ihracat alanında büyük potansiyele sahiptir. 2019-da GSMH-da petrol dışı ürünlerin hacmi %37.5 oluşturmaktaydı. Aslına baktığımız zaman 2005-te bu rakam %25.7, 2010-da %41.3, 2013-te %56.6 oranında olmuştur. Genel olarak baktığımızda Azerbaycan ekonomisinin çeşitlenme hızı giderek artmaktadır.

Petrol dışı alanın ihracat potansiyelinin artırılması için ilk önce ekonomik faaliyetini BDT'nun piyasasına istikametlenmelidir. Nedeni, uzun bir süre bu devletlerin pazarların sürekli ürün tedarik etmesi ve aynı zamanda gümrük anlaşması ile sadece KDV ile mal alınıp satılması ve diğer vergilerden muaf olmasıdır. Buna rağmen BDT ile Azerbaycan arasında ithal-ihracat hacmi giderek aşağı düşmektedir. Şöyle ki, 2011-de BDT ile ihracatın %11-ni oluşturduğu halde, 2012-de bu ihracat hacmi 2.2 defa azalarak %5-e kadar gerilemiştir. 2013-te bu rakam biraz artarak %6-ya çıkmıştır ancak, 2018-de yeniden %5.7-e gerilemiştir.

BDT ile ithalattaki Azerbaycan'ın payı %25 - %27 arasında değişmektedir. Petrol dışı alanda insan emeğinin verimliliğinin ve tarım alanında gelişimin artması önemli rol oynamaktadır. Sadece şunu söylemek yeterlidir ki, Azerbaycan'da 1083.1 dekar alanda buğdaydan elde edilen ürünün değeri aynı alanda Danimarka'da 10 milyon ton civarında ürün elde etmesine rağmen, ülkemizde ise 3.3 milyon ton üretilmiştir. Toprakların verimliliğinin artırılması istikametinde önemli adımlar atılmalıdır. Özelleşmeden dolayı insanlara ödeme karşılığı olmadan verilmiş toprakların veya sonradan alınmış toprakların bir kısmı işlenmemekte ve hiçbir ürün yetiştirilmemektedir. Küçük işletmeler modern tarım teknolojilerini alma imkanına sahip olamamasından dolayı eskimiş teknoloji ile mahsullerini işlemekte ve toplarken de verimliliğin yeteri kadar olmamasına sebebiyet yaratmaktadır. Bu da üretimin artmasına engel teşkil etmekte ve verimlilik aşağı düşmektedir. Tarım alanında şirketleşmeye gidilmeli, firma bazında üretim artırılmalıdır. Doğal ortama bağlı olarak üretim potansiyeli yüksek olan alanlarda uzmanlaşmaya dikkat edilmeli, devlete satılan tarım ürünlerine özel imtiyazlar sağlanmalıdır. Bu gibi bir çok köylü ve tarım kooperatifleri için özel imtiyazların sağlanması ülkemizde iç talebin karşılanmasına ve ihracat potansiyelinin artmasına sebebiyet verecektir. Azerbaycan dünyanın 100-den fazla ülkesinden ürün ithal etmektedir. İthalatta önemli yeri tutan devletlerin sıralaması 5 numaralı tabloda gösterilmiştir. Gözükütüğü üzere sürekli ilk sıralarda Rusya Federasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti tutmaktadır. 2010-2018 yıllarında Azerbaycan'a Rusya'dan toplam ithalin ortalama olarak %16, Türkiye'den ise %13.75 oranında olmuştur.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2018
Gıda ürünleri ve tarım ürünleri	19.6	18.3	14.2	14.9	14.6	16.9	14.9	18.4	14.8
Doğal kaynak suları ve petrol ve petrol ürünleri	2.8	3.1	2.4	3.1	3.3	4.9	5.2	3.8	6.7
Kimya sanayisi ürünleri	6.6	6.6	6.4	6.8	7	7.8	7.6	8.3	8.5
Ucuz metaller ve onlardan hazırlanmış ürünler	10.8	14	6.4	15.2	12.1	13.6	20.3	15.4	12.3
Otomobiller, mekanizmalar, araçlar, elektronik eşyalar	50.5	40.9	48.4	41.8	39.1	36.9	34.4	33	29.7
Diğer ürünler	9.7	17.1	22.2	18.2	23.9	19.9	17.6	21.1	28

Tablo 4. Azerbaycan'ın İthal Ettiği Ürünleri Yıllara Oranla (%) Kaynakça: Azerbaycan Devlet Statistik Komitesi, s 643.

Azerbaycan 4 numaralı tabloda gösterildiği üzere diğer ülkelerden makinalar, ev elektronik eşyaları, araçlar (2009-2018 tarihlerinde toplam ihracatın %39.4-nü oluşturmaktaydı), gıda ürünleri ve tarım hammaddeleri (%18.3) ihracat etmektedir. 2018-de Azerbaycan ithalatının %50.2-si yani 5760.0 milyon doları Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'na üye 34 devletle yapılmıştır.

	Ülke	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2018
1	Rusya Federasyonu	17.3	16.8	14.3	14.1	14.3	15.6	19.2	16.4
2	Türkiye	11.7	13.4	15.8	13.7	14.0	12.7	13.8	13.8
3	Almanya	9.2	8.7	8.1	7.7	7.7	7.5	4.7	5.8
4	Çin	8.9	6.4	6.5	5.3	7.6	5.6	8.2	10.4
5	Ukrayna	7.1	5.7	5.6	5.5	4.6	3.4	3.4	4.1
6	İngiltere	4.6	5.0	5.1	12.5	10.6	6.0	5.8	2.3
7	Kazakistan	4.4	2.2	3.5	2.9	2.4	-	1.1	1.5
8	ABD	3.1	6.5	7.4	3.5	6.1	9.2	5.5	4.6
9	Brezilya	2.4	1.8	1.9	3.5	2.6	-	2.4	1.5
10	Güney Kore	2.4	2.1	2.5	2.1	3.0	-	0.8	2.0
11	Japonya	2.2	1.8	2.5	2.7	2.6	6.1	3.3	3.3
12	Fransa	2.1	6.2	1.9	4.0	1.7	2.3	1.8	1.6
13	İtalya	1.8	2.6	2.7	2.3	3.0	6.4	3.9	3.0
14	İran	1.8	1.7	1.8	1.9	1.6	1.5	1.9	3.6
15	Hollanda	0.7	1.2	1.6	1.7	2.1	2	0.9	0.9

Tablo 5. 2010-2018 Tarihlerinde Azerbaycan'ın İthalatında Önde Gelen 15 Devletin Ağırlıklı Orantısı (%)

Kaynakça: Azerbaycan Devlet Statistlik Komitesi, s 640.

2018-de dış ticaret hacminin % 63.7-si ihraç, geri kalan kısmı yani %36.1-i ise ithalat hacmini oluşturmaktaydı. 2015-de ülkenin ihraç pensiyalinin büyük bölümünü Avrupa Birliği devletleri oluştursa da 2018-de bu oran değişerek “Diğer devletler” grubuna geçmiştir. BDT ise dış ticaret hacminde çok aşağı seviyelerde kalmakta devam etmektedir.

Aşağıda 6 numaralı tabloda dış ticaret ilişkilerindeki önemli devletlerin oranlara göre grupları gösterilmektedir. Toplam ticaret hacminin %23.2-ni Türkiye, %19.8-ni Rusya, %13.2-ni İtalyan, %9.8-ni Almanya, %11-ni Çin oluşturmaktaydı. İlk beş sıradaki devletler 2018-de toplam ticaret hacminin %77-ni oluşturmaktaydı.

Ülkeler (grup halinde)	İhraç	İhracatın oranı (%)	İthal	İthalatın oranı (%)
Bağımsız Devletler Toplulukları	1138.2	5.6	2862.1	25.0
Avrupa Birliği devletleri	10579.0	52.2	2328.7	25.0
Diğer devletler	8573.7	42.2	6274.2	54.7
Toplam	20290.9	100.0	11465.0	100.0

Tablo 6. 2018-de Azerbaycan'ın Dış Ticaret Toplam Hacmi ve Faiz Oranı (milyon \$)

7-ci tabloda dış ticarete ürünlerin ithal edildiği ülkeler ve bu ülkelerden edilmiş ithal hacmi gösterilmiştir. İthal olunan ürünlerin hacminin %16.4-nü Rusya, %10.4-nü Türkiye, %13.85-ni Almanya'nın, %4.6-nı ise İngiltere ve diğer devletler oluşturmaktadır.

Devletler	Dolar Bazında Rakam
Rusya	1885.1
Türkiye	1576.9
Çin	1196.7
İngiltere	263.7
ABD	527.2
Almanya	659.9
İtalya	340.0
Japonya	383.9
Norveç	104.7
Diğer ülkeler	4526.9

Tablo 7. 2018-de Azerbaycan'a İthal Edilen Ürünlerin Hacmine Göre Ülkelere Dağılımı (\$)

Sonuç itibarı ile Azerbaycan dış ticaret ilişkilerinde her ne kadar büyük oranda başarı kaydetmiş olsa da, bu başarının büyük bölümü doğal kaynaklar, ham petrol ve petrol ürünlerinden oluşmaktadır. Diğer alanlarda

yapılması gereken daha çok işlerin olduğu gözükmektedir. Hükümet tarafından 2016 yılından itibaren Strateji Yol Haritası hazırlayarak uygulamaya konulmuştur. Bu uygulama ile devletin bütün alanlarında yıllara ve dönemlere göre planlı şekilde gerekli alanları geliştirmek ve mevcut potansiyelleri kullanarak ekonomik ve sosyo dinamik alanda gelişmelerin kaydedilmesini planlanmaktadır.

3 Sonuç

Sonuç itibari ile, Azerbaycan`ın dış ticaret hacmi 2005-2018 yılları analiz edilmiş ve araştırılmıştır. Araştırma sonucuna göre, Azerbaycan`ın dış ticaret ilişkileriyle birlikte diğer alanların da gelişimi için siyasi ve ticari işbirliklerin gelişimin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer devletlerle sıkı iş birliğini pekiştirmiş ve uluslararası ekonomik ilişkilerin önemli faktörlerinden birine dönüşmüştür. Sadece şunu söylemek yeterlidir ki, Azerbaycan`ın dış ticaret hacminin %50.2-ni ithalat, %65.7-ni ise ihracat oluşturmaktadır. Şunu da belirtmekte fayda vardır ki, dış ticaretin büyük bir bölümü ekonomik kalkınma örgütüne üye devletlerle yapılmıştır. Azerbaycan ekonomisinin çeşitlenme temposu giderek yükselmektedir. Petrol dışı alanlarda ise gelişmeler de gözükmektedir. Petrol dışı alanlarda ihrac potansiyelini artırmak için yıllarca hem siyasi hem de ortak ekonomik alanında işbirliği yaptığı Bağımsız Devletler Topluluğu ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmeli ve bu alanda ciddi işbirliği yapılmalıdır. Eski ticaret hacmini her yıl biraz daha artırmaya çalışmalıdır.

Tarım ve köy işleri alanında verimliliğin artırılmalı, verimli topraklar maksimum kullanılmalı, aşamalı tarıma geçilmelidir. Bunlarla birlikte modern tarım teknolojileri kullanılmalı ve verimlilik giderek artırılmalıdır. Devletlerle karşılıklı ekonomik işbirliği yaparak, tedarik zinciri planları yapılmalı her sene planlı şekilde iç pazarla birlikte ihrac potansiyeli de artırılmalıdır.

Köy işlerinde büyük ölçekli kooperatifleşmeye geçilmeli ve köylülerin ürettiği ürünleri daha kaliteli ve piyasa değerinde fiyatlara alınarak dış pazarlara çıkarılmalıdır. Özellikle son dönemde sulama alt yapısı alanında büyük ölçekli yatırımlar yaparak daha çok verim alınması istikametinde işler yapılmalıdır.

Kaynakça

- Azerbaycan`ın Statistiği, 2019. Azerbaycan Devlet Statistik Komitesi, Bakü 2019.
- A.H. Alekberov, Uluslararası Ekonomik İlişkiler, Çaşıoğlu, Bakü, 2010.
- BMT`nin Genel Sekreterliği, Uluslararası Ticaret ve Geliştirme 74. Oturum Raporu, 25 Haziran 2019.
- S.V. Fomişin, Uluslararası Ekonomik İlişkiler, Feniks, Rostov, 2006.